

УДК 327:323: 321.64

Гарбар О. О.
Київський національний університет
культури і мистецтв

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ У ПОСТБІПОЛЯРНІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Розглянуто роль забезпечення прав людини як невід'ємну частину національних інтересів держав на сучасному етапі розвитку системи міжнародних відносин. Проаналізовано можливі негативні тенденції в зв'язку з системним порушенням базових прав людини та їхній вплив на політичну систему країни. Доводиться, що в умовах глобалізації, яка характеризується поширенням ліберальних ідей, гарантування прав людини має стратегічно важливе значення для збереження стабільного розвитку держави, які є невід'ємною складовою національних інтересів.

Ключові слова: права людини, постбіполярна система, національні інтереси, глобалізація, суспільно-політична стабільність, правова держава.

Гарбар А. А.

ПРАВА ЧЕЛОВЕКА КАК СОСТАВНАЯ ЧАСТЬ НАЦИОНАЛЬНЫХ ИНТЕРЕСОВ ГОСУДАРСТВА В ПОСТБІПОЛЯРНОЙ СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Рассмотрена роль обеспечения прав человека как неотделимую часть национальных интересов государств на современном этапе развития системы международных отношений. Проанализированы возможные негативные тенденции в связи с системным нарушением базовых прав человека и их влияние на политическую систему страны. Доказывается, что в условиях глобализации, которая характеризуется распространением либеральных идей, обеспечение прав человека имеет стратегически важное значение для сохранения стабильного развития государства, которые является неотъемлемой составляющей национальных интересов.

Ключевые слова: права человека, постбіполярная система, национальные интересы, глобализация, общественно-политическая стабильность, правовое государство.

Garbar A.

HUMAN RIGHTS AS INTEGRAL PART OF THE STATE INTERESTS IN THE POST- BIPOLAR SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONS

The article considers the role of human rights as an integral part of state's interests at the contemporary stage of international relations. The negative tendencies of basic human rights' violations are analyzed in connection with their impact on a state's political system. The author argues that human rights enforcement is an integral part of national interests which are of a strategic importance for a state stable development under conditions of globalizations and liberal ideas widespread.

Keywords: human rights, post-bipolar system, national interests, globalization, public and political stability, rule of law.

Процес глобального взаємозв'язку між державами, що почав стрімко розвиватися після закінчення «холодної війни», спричинив радикальне переформатування ціннісної основи світобачення та світосприйняття

на рівні суспільств багатьох держав, основний вплив на які дедалі більше складає ідеологія західних ліберально-демократичних цінностей, невід'ємною складовою яких є повага до прав та свобод людини. За таких умов проблема забезпечення прав людини набуває принципово важливого характеру, особливо це стосується національних інтересів, які наразі неможливо повноцінно реалізувати без створення демократичного

режиму, частиною якого є повноцінне забезпечення прав людини.

Темою стану прав людини в сучасному світі займалися такі науковці, як: В. С. Куткін, Д. А. Авдєєв, Н. В. Мельникова, Г. С. Хван, Т. А. Рукавішнікова, В. Б. Княжев, В. Д. Зорькін, П. Кіршлегер, Д. Н. Тарасов, Л. І. Глухарєва та ін. Попри здійснені наукові пошуки, досліджень, котрі розкривали б взаємозв'язок забезпечення прав людини з національними інтересами держави, наразі все ж бракує.

Метою статті є аналіз факторів впливу забезпечення прав і свобод людини на національні інтереси держав в постбіполярній системі міжнародних відносин.

Після завершення Другої світової війни цінність людської особистості значно виросла та набула особливої важливості в очах міжнародного співтовариства, саме цей принцип неодноразово зазначався в загальновизнаному й авторитетному документі – Статуті ООН [1, с. 235].

Світова спільнота виробила значну кількість міжнародно-правових актів, що мають на меті забезпечити політичні та економічні права людини, основоположним документом яких стала – Загальна декларація прав людини, що була прийнята 10 грудня 1948 р. на 183 пленарному засіданні Генеральної Асамблеї ООН [2, с. 12]. Попри це, в подальшому все більш широке розгортання «холодної війни» між країнами соціалістичного табору на чолі з СРСР та країнами, що були союзниками США, загальмувало практичний розвиток процесу із забезпечення прав і свобод людини, головним чином через жорсткість ідеологічного протистояння, в якому права людини були відкинуті на другий план, особливо це стосується дій двох протидіючих блоків в відношенні до держав «третього світу».

Після закінчення «холодної війни» світ вступив в нову епоху глобальних проблем і процесів [3, с. 185], котра змінила масштабне геополітичне протистояння, на яке можна було впливати з Москви чи Вашингтона, на неконтрольований локальний чи регіональний хаос, а масове нехтування правами людини, в свою чергу, призвело до ще більших катастроф, що виливаються в криваві революції та повстання проти диктатури режиму, як це було під час початку «арабської весни», що триває і дотепер.

Саме тому, держава, котра хоче застерегти себе від соціальної нестабільності та внутрішнього конфлікту, що може завдати удару по всіх показниках країни, має

створювати демократичний режим, базисною основою якого є повага до прав і свобод людини й громадянина, що в свою чергу, являє собою невід'ємну складову національної безпеки.

Попри те, що до важливих частин національних інтересів найчастіше відносять розвиток економіки та військової могутності, роль прав людини не є менш вагомою, особливо в ХХІ ст., коли ліберальні ідеї, завдяки глобалізації, охоплюють новий геокультурний простір, а природа прав людини набула нових можливостей і властивостей [4, с. 4]. За таких умов рівень дотримання прав людини може класифікуватися як складова частина життєво важливих державних інтересів.

Забезпечення прав людини, як категорія національних інтересів, виражається в двох життєво важливих для держави аспектах. Першим виступає стабільність держави. Адже будь-яка країна намагається забезпечити прогресивність власного розвитку, що слугує одним з імперативів її самозбереження. Стійкий розвиток неможливий без забезпечення свободи і автономії людини, яка має самостійно обирати власну діяльність [5, с. 110]. Системне порушення базових прав людини завдає руйнівного впливу суспільно-політичній системі, призводить до її поступової деградації та втрати авторитету в очах населення. Виходячи з цього, ризик революції, бунту, повстання чи іншої подібної антидержавної діяльності, що має на меті зміну існуючого ладу за допомогою сили, суттєво зростає. Доволі цікавою з цього приводу є думка російського історика А. В. Шубіна, котрий вказував на збільшення елементів громадянського суспільства як одну з причин краху тоталітарних структур у країнах Східної Європи та СРСР [6, с. 525], що цілком підтверджує тезу про неможливість стабільного розвитку в умовах антидемократизму, одним із елементів якого є нехтування правами людини.

Якщо говорити в цілому, то можна виокремити деякі можливі наслідки системного порушення прав людини, які можуть знищити потенціал розвитку держави.

Серед них варто вказати на такі :

– початок повномасштабної громадянської війни, на зразок ситуації в Сирії, де головна мета частини населення полягатиме в зміні діючої владної системи; такий результат може призвести до повного краху державності;

– масштабні довгострокові протести, що суттєво зашкодять економічному й соціальному розвитку;

– «відтік мізків», що призводить до занепаду наукового потенціалу. Яскравим прикладом свого часу була нацистська Німеччина, політика втручання в науку та агресивний антисемітизм якої призвів до виїзду багатьох талановитих учених, серед яких було 29 нобелівських лауреатів із 32 [7, с. 200];

– держава стає вразливою для зовнішнього впливу, котрий має на меті дестабілізацію існуючого політичного режиму. Наприклад, за допомогою проведення «кольорової революції», адже наявність поза-системної опозиції, що з'являється у країнах унаслідок порушення політичних прав громадян, цілком може бути застосована вороже налаштованою стороною задля підризу країни зсередини. Більш того, зовнішній вплив може мати й більш явний силовий характер, що виражається в проведенні гуманітарної інтервенції іншими державами, у разі, якщо політика уряду певної країни призводить до систематичного страждання населення та грубого порушення прав людини [8, с. 100].

Другим аспектом є авторитет держави, що на сьогодні є вкрай важливим, адже необхідність формування міжнародного іміджу є беззаперечною [9]. У сучасному глобалізованому світі держава не може існувати окремо, вона так чи інакше зазнає певного впливу з боку інших суб'єктів міждержавних зносин, вирішує певні проблеми, взаємодіючи з іншими учасниками, вирішити б які самотужки не могла. Країни, що забезпечують демократичний режим і слугують гарантами верховенства права, мають підтримку й повагу не тільки серед власного населення, а й серед інших держав, що дозволяє їм більш ефективно реалізовувати захист національних інтересів, використовуючи дипломатичні важелі. Окрім цього, наявність такого авторитету збільшує можливість отримувати вигоду в декількох сферах.

Серед них варто зазначити:

– економіку, адже чим вищий рівень забезпечення прав і свобод громадян, тим стабільніша країна, що є однією з умов сприятливого інвестиційного клімату та налагодження торгівлі, які дають поштовх до економічного розвитку. Ризик крайньої дестабілізації демократичних режимів є досить низьким, на відміну від країн, що є антидемократичними та порушують права громадян;

– політику – правова демократична держава може інтегруватися у військово-політичний або економічний чи інший подібний союз, для антидемократичної держави, котра несе відповідальність за порушення прав людини, процес такої інтеграції може бути досить проблематичним або взагалі неможливим.

Більш того, країни, котрі масово порушують фундаментальні права та свободи людини, рано чи пізно стають «державами-вигнанцями», що унеможлиблює їх доступ до отримання життєво важливих для існування ресурсів, які забезпечують необхідний рівень прогресивного розвитку, таких, як: нові технології, фінансові ресурси, стратегічна інформація і т. ін.

Згідно зі Стратегією національної безпеки США 2002 р., одним із загальних критеріїв, які характеризують режим «держав-вигнанців», є жорстоке поводження з власним народом та відкидання ними базових людських цінностей [10, с. 267]. З цим важко не погодитись, адже в міжнародній політиці більшість держав заявляє про прагнення до миру та співпраці, що є несумісним з політикою тих держав, що нехтують правами людини. Наразі проводиться певне розмежування між правовими демократичними державами, які базуються на ліберальних цінностях, та антидемократичними, на зразок «свій-чужий», внаслідок якого країни, що не відповідають потрібному рівню розвитку демократії, автоматично стають в ранг «чужих», а подекуди й ворожих. Такі тенденції посилюються швидким розвитком глобального інформаційного суспільства [11, с. 12]. Держави в такій ситуації не можуть повністю приховувати власну внутрішню політику, тобто бути повністю закритими від зовнішнього світу. Крім цього, інформатизація за допомогою всеохоплюючих інформаційних потоків сприяє поширенню ліберальних ідей серед населення, котрі, так би мовити, підточують антидемократичні режими зсередини, що рано чи пізно призводить до розпаду таких політичних систем, які й без того носять нестабільний характер [12, с. 59].

Держави за таких умов безпрецедентної взаємозалежності світу [13, с. 299] задля забезпечення прав і свобод людини мають діяти таким чином:

– реформувати політичну та законодавчу систему з метою її демократизації;

– проводити своєчасні реформи судової та правоохоронної системи, які відповідали б загальноновизнаним стандартам;

- поглиблювати міждержавне співробітництво шляхом підписання двосторонніх чи багатосторонніх договорів з метою якомога ефективнішого захисту прав людини;
- дотримуватися норм і принципів міжнародного права, що пов'язані з правами та свободами людини;
- налагоджувати більш практичну взаємодію з міжнародними організаціями урядового та неурядового характеру, виконувати їхні рекомендації;
- реформування ООН для більш дієвої боротьби з державами, що систематично порушують права людини.

Таким чином, якщо розглядати державу як систему, котра є залежною від процесів глобального інформаційно-культурного характеру, домінантою якого наразі виступає лібералізм західного типу, то порушення фундаментальних прав і свобод людини може завдати існуючій політичній системі руйнівного удару, тобто призвести до внутрішньої дестабілізації та деформації суспільно-політичного розвитку. В свою чергу, слабкість системи робить державу вразливою по відношенню до зовнішніх загроз, результатом чого, в кінцевому підсумку, може стати крах всієї державності. Саме тому забезпечення прав і свобод людини має сприйматись як невід'ємна частка національної безпеки та державного інтересу, підтримка якого має вирішальне стратегічне значення та укріплює як міжнародні позиції держави, так і її суверенітет. Немає сумніву, що історична траєкторія розвитку людства на сучасному етапі потребує демократичної держави, яка б захищала права і свободи будь-якої особистості [14, с. 105].

ЛІТЕРАТУРА

1. Ибрагимов А.Ф. Значение международных (универсальных) правовых норм в становлении системы социальных прав / А.Ф. Ибрагимов. // Бизнес в законе. – 2008. – №1. – С. 235-236.
2. Сафаров Б.А. Всеобщая декларация прав человека как основополагающий документ международной стандартизации прав человека / Бахтовар Амиралиевич Сафаров. // Вестник ТГУПБП. – 2013. – №2(54). – С. 9-15.
3. Этуев А.Б. Культурная идентичность в контексте глобализации / Аниуар Болевич Этуев. // Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 1: Регионоведение: философия, история, социология, юриспруденция, политология, культурология. – 2009. – №1. – С. 185–194.
4. Рукавишников Т.А. Права человека: современные аспекты содержания / Т.А. Рукавишников. // Правопорядок: история, теория, практика. – 2015. – №2. – С. 4-8.
5. Тарасов, Д.Н. Роль прав и свобод человека в поддержании стабильности и устойчивости общественных процессов / Д.Н. Тарасов // Вестник ННГУ им. Н.И. Лобачевского. Серия «История, политология, международные отношения» - Нижний Новгород, 2003. № 1. - С. 107- 110.
6. Тоталитаризм в Европе XX века. Из истории идеологий, движений, режимов и их преодоления / Руководители авт. коллектива Драбкин Я.С., Комолова Н.П.; РАН. Ин-т всеобщ. истории. Центр, герм. ист. исслед. и «Мюльхайм. Инициатива». – М.: Памятники ист. мысли, 1996. – 539 с. – (Сер.: Россия – Германия – Европа: Исслед., публикации: Вып. 2).
7. Левин В. И. Наука в Германии при нацистах / Виталий Ильич Левин // Вестник ТГТУ. – 2010. – №1. – С. 199–204.
8. Тарасова Л.Н. К дискуссии о правомерности гуманитарной интервенции / Л.Н. Тарасова. // Вестник ВолГУ. Серия 5: Юриспруденция. – 2011. – №1. – С. 99-105.
9. Продан В.О. Основні показники сучасного іміджу держави [Електронний ресурс] / В.О. Продан // Глобальні та локальні проблеми соціально-економічного розвитку: нові виклики та рішення : тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих учених, 6-7 квітня 2012 р. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Харків. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – Режим доступу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/6753/2/Prodan.pdf>
10. Горшков А.В. Идеологическое обоснование концепции «Государств-изгоев» в теории и на практике / Алексей Владиславович Горшков. // Проблемы в российском законодательстве. – 2012. – №2. – С. 266–269.
11. Елистратова Н.Н. Современные проблемы информатизации высшего образования / Наталья Николаевна Елистратова. // Вестник Рязанского государственного университета им. С. А. Есенина. – 2010. – №29. – С. 12-21.
12. Гайдар Е. Гибель империи. Уроки для современной России. / Егор Тимурович Гайдар. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : РОССПЭН, 2007. – 448 с.
13. Розумюк В.М. Еволюція постбіполярного світу: проблеми та перспективи / В. М. Розумюк. // Проблеми міжнародних відносин : збірник наукових праць / Київський міжнародний ун-т; Ін-т світової економіки та міжнародних відносин НАН України. – 2012. – Вип. 5. – С. 299-314.
14. Соловьев, А.И. Политология: Политическая теория, политические технологи: Учебник для вузов / А. И. Соловьев. – М.: Аспект Пресс, 2003. – 559 с.